

Kokemuksia sosiaalisten kriteerien käytöstä julkisissa hankinnoissa

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
Kilpailukyky
18/2015

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

Kokemuksia sosiaalisten kriteerien käytöstä julkisissa hankinnoissa

Tekijät Författare Authors Mia Toivanen, Mikko Wennberg Owal Group	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Maaliskuu 2015 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Kokemuksia sosiaalisten kriteerien käytöstä julkisissa hankinnoissa	
Tiivistelmä Referat Abstract Julkaisu kuvaa kymmenen erilaisen hankintayksikön kokemuksia sosiaalisesti vastuullisista hankinnoista. Tarkoituksena ei ole luoda kattavaa kokonaiskuvaa kehitystilanteesta, eikä nostaa esiin vain kärkitapauksia, vaan tuoda esiin konkreettisia esimerkkejä, aitoja kokemuksia, onnistumisia ja ongelmia. Esimerkit on valittu tarkoituksella hyvin erilaisia hankintayksiköitä. Yksiköt ovat myös erilaisessa vaiheessa sosiaalisten kriteerien soveltamisessa: osalla on kokemuksia jo vuosien ajalta – osa on vasta pohtimassa soveltamismahdollisuuksia. Sosiaalisten kriteerien sisältö ja painotukset poikkeavat hankintayksiköittäin. Erilaiset painotukset johtuvat tyypillisesti hankittujen palvelujen ja tuotteiden erilaisesta luonteesta ja toisaalta organisaatioiden omista strategisista painotuksista. Sosiaalisesta vastuullisuudesta julkisissa hankinnoissa puhutaan paljon, mutta tekoja on toistaiseksi melko vähän. Useat hankintayksiköt kuvaavat olevansa juuri nyt pilotointivaiheessa. Odotukset sosiaalisten kriteerien arkipäiväistymiseksi ovat isot; tulosten ja vaikuttavuuden näkymiseen menee kuitenkin vielä pitkään. Selvityksen haastateltujen hankintayksiköiden kokemuksen mukaan sosiaalisten kriteerien käyttöä julkisissa hankinnoissa ovat tukeneet kriteereiden huomioon ottaminen strategiatasolla, johdon sitoutuminen ja tuki, luottamushenkilöiden ja kansalaismielipiteen luoma paine, teemasta innostuneet asiantuntijat sekä kriteereiden käytön kohdistaminen hankintoihin, joihin ne todella sopivat. Tämä julkaisu jatkaa TEM:n sosiaalisesti vastuullisia hankintoja vahvistavaa työtä. Julkaisu on myös osa YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden kansallista toimeenpanoa. Työ- ja elinkeinoministeriön yhdyshenkilö: Työelämä- ja markkinaosasto/Linda Piirto, puh. 029 504 7028	
Asiasanat Nyckelord Key words julkinen hankinta, yhteiskuntavastuu	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN	Verkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN	ISBN 978-952-227-865-1
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 35	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Vain sähköinen julkaisu Endast som elektronisk publikation Published in electronic format only

Johdanto

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) on tukenut sosiaalisten näkökohtien huomioimista julkisissa hankinnoissa tuottamalla mm. oppaan ja verkkosivuston. Tämä julkaisu jatkaa TEM:n sosiaalisesti vastuullisia hankintoja vahvistavaa työtä. Julkaisu kuvaa kymmenen erilaisen hankintayksikön kokemuksia sosiaalisesti vastuullisista hankinnoista. Tarkoituksena ei ole luoda kattavaa kokonaiskuvaa kehitystilanteesta, eikä nostaa esiin vain kärkitapauksia, vaan tuoda esiin konkreettisia esimerkkejä, aitoja kokemuksia, onnistumisia ja ongelmia.

Selvitykseen valitut hankintayksiköt edustavat kuntia, valtionhallintoa, alueellisia toimijoita ja keskitettyjä hankintayksiköitä:

- Espoon kaupunki
- Fingrid
- Hansel
- Helsingin kaupunki
- KL-Kuntahankinnat
- Oulun kaupunki
- Puolustusvoimat
- Tampereen kaupunki
- Turun kaupunki
- Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri

Näiden case-yksiköiden lisäksi selvitettiin myös muutaman muun hankintayksikön tilannetta. Sosiaalisesta vastuullisuudesta julkisissa hankinnoissa puhutaan paljon, mutta tekoja on toistaiseksi melko vähän. Konkreettisia esimerkkejä sosiaalisten kriteerien käytöstä hankinnoissa ja sosiaaliseen vastuullisuuteen erityistä huomiota kiinnittävästä hankintayksiköistä on toistaiseksi melko vähän.

Tämä kertoo kansallisesta kehitystilanteesta sosiaalisten kriteerien suhteen. Useat hankintayksiköt kuvaavat olevansa juuri nyt pilotointivaiheessa. Odotukset sosiaalisten kriteerien arkipäiväistymiseksi ovat isot; tulosten ja vaikuttavuuden näkymiseen menee kuitenkin vielä pitkään. Tekemistä siis riittää. Toivottavasti tämän selvityksen esimerkit kannustavat!

Sisältö

Johdanto	5
Sosiaaliset kriteerit julkisissa hankinnoissa	7
Case-esimerkkejä	8
CASE 1: Espoon kaupunki.....	9
CASE 2: Fingrid Oyj	12
CASE 3: Oulun kaupunki	13
CASE 4: Hansel Oy.....	15
CASE 5: Tampereen kaupunki.....	18
CASE 6: KL-Kuntahankinnat Oy.....	20
CASE 7: Helsingin kaupunki.....	21
CASE 8: Turun kaupunki	24
CASE 9: Puolustusvoimat	25
CASE 10: Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri.....	27
Neljä erilaista tapaa huomioida sosiaaliset kriteerit	29
Yhteenveto	31

Sosiaaliset kriteerit julkisissa hankinnoissa

Sosiaalisesti vastuullisilla hankinnoilla tarkoitetaan sitä, että hankintayksiköt huomioivat hankintansa vaikutukset yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Yhdistäen valtioneuvoksen periaatepäätöksen (22.11.2012) ja Euroopan komission sosiaalisesti kestävien julkisten hankintojen oppaan määritelmiä sosiaalisesti vastuullisilla hankinnoilla tarkoitetaan hankintoja, joissa asetetaan kriteereitä seuraavien toteutumiseksi:

- Ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeudet
- Työllisyysmahdollisuudet
- Sosiaalinen osallisuus
- Yhdenvertaiset mahdollisuudet
- Esteettömyys eli kaikille sopiva suunnittelu

Osa näistä merkityksistä on useissa maissa itsestäänselviä ja lakisääteistä. Näin ei kuitenkaan ole kaikkialla. Tavara- ja palveluhankintojen ketjuuntuessa myös meidän suomalaisten hankkijoiden tulee kiinnittää erityistä huomiota ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien toteutumiseen. Myös kansallisesti on vielä monella osa-alueella paljon tekemistä. Yhdenvertaisuuden ja sosiaalisen osallisuuden toteutumisen muodot vaativat hankintojen monipuolista käsittelyä. Työllisyysmahdollisuuksien tukeminen hankinnoilla koetaan vielä valtaosaksi haastavana; keinoja ei tunneta riittävästi.

Sosiaaliset kriteerit hankinnoissa voivat liittyä:

- Työllisyysmahdollisuuksien luomiseen mm. nuorille, pitkäaikaistyöttömille, ikääntyneille, vammaisille ja osatyökykyisille.
- Tasa-arvoisiin ja turvallisiin työoloihin sekä oikeudenmukaiseen palkkaukseen.
- Sosiaalisen yhdenvertaisuuden tukemiseen mm. parantamalla vähemmistöryhmien omistamien tai heitä työllistävien yritysten edellytyksiä osallistua julkisiin hankintoihin.
- Palveluiden tai tavaroiden saavutettavuuteen ja esteettömään käyttöön, eettiseen kauppaan ja reiluun kauppaan.
- Yritysten liiketoiminnan toteuttamiseen niin, että ne huomioivat sosiaaliset näkökulmat laajemmin kuin laissa edellytetään.
- Ihmisoikeuksien kunnioittamiseen, edistämiseen ja väärinkäytöltä suojelemaan.

Case-esimerkkejä

Tässä luvussa on kuvattu kymmenen eri hankintayksikön kokemuksia sosiaalisten kriteerien käyttämisestä hankinnoissa. Hankintayksiköt ovat luonteeltaan erilaisia ja hankintayksiköiden kokemukset ja sosiaalisten kriteerien soveltamistavat poikkeavat toisistaan.

Case-esimerkkien tavoitteena on ollut koota konkreettisia oppeja ja kokemuksia, joiden avulla sosiaalisten kriteerien käyttöä voidaan edistää paitsi valtakunnan tasolla myös eri hankintayksiköissä. Esimerkiksi on valittu tarkoituksella hyvin erilaisia hankintayksiköitä. Yksiköt ovat myös erilaisessa vaiheessa sosiaalisten kriteerien soveltamisessa: osalla on kokemuksia jo vuosien ajalta – osa on vasta pohtimassa soveltamismahdollisuuksia.

Sosiaalisten kriteerien sisältö ja painotukset poikkeavat hankintayksiköittäin. Kunnissa ja kaupungeissa sosiaaliset kriteerit ovat yleensä tarkoittaneet työllisyyteen liittyvien kriteerien käyttöä. Joissakin toisissa yksiköissä sosiaaliset kriteerit ovat taas keskittyneet toimitusketjun eettisyyden ja ihmisoikeuksien toteutumisen varmistamiseen. Erilaiset painotukset johtuvat tyypillisesti hankittujen palvelujen ja tuotteiden erilaisesta luonteesta ja toisaalta organisaatioiden omista strategisista painotuksista.

Seuraavssa tarkastellut case-yksiköt ovat:

- Espoon kaupunki
- Fingrid
- Hansel
- Helsingin kaupunki
- KL-Kuntahankinnat
- Oulun kaupunki
- Puolustusvoimat
- Tampereen kaupunki
- Turun kaupunki
- Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri

Kunkin case-organisaation osalta on kuvattu taustaa sosiaalisten kriteerien soveltamisessa, soveltamisen tapaa, mahdollisia saavutettuja tuloksia sekä kokemuksia ja oppeja sosiaalisten kriteerien käytöstä.

CASE 1: Espoon kaupunki

Yleistä

Espoossa hankintojen sosiaalisesta vastuusta on tehty erillinen strateginen päätös. Kh:n 14.12.2010 §7 hyväksymän strategialinjauksen mukaisesti kaupungin yksiköiden tulisi edistää hankinnoissaan vaikeasti työllistyvien henkilöiden työllistymistä ja ammittiin opiskelevien työssäoppimispaikkojen määrää. Yhteiskuntavastuu otettiin myös osaksi kaupungin hankintastrategiaa vuonna 2010.

Käyttö ja tavoitteet

Espoossa hankintojen kautta tapahtuva työllistäminen on osa valtakunnallista työllisyydenhoidon Kuntakokeiluhanketta (2012-2015). Espoon kuntakokeilu on nimeltään Työtä päin!

Kuntakokeiluhanke on hallitusohjelmaan perustuva hankekokonaisuus, jossa tavoitteena on löytää uusia paikalliseen kumppanuuteen perustuvia uusia malleja rakennetyöttömyyden alentamiseksi.

Espoossa työllisyyskriteerien soveltamisessa keskitytään volyymiltaan suuriin ja työvoimaintensiivisiin hankintoihin. Peukalosääntönä pidetään, että hankinnan tulee olla suuruudeltaan vähintään 200 000 euroa.

Työllistämiskriteerien soveltaminen on Espoossa tarkoittanut sitä, että valittu toimittaja sitoutuu sopimuskauden aikana työllistämään tietyn määrän työttömiä työnhakijoita tai tarjoamaan oppisopimuskoulutuspaikkoja osana hankintasopimusta. Espoon mallissa työllistäminen on siis tuotu sopimusehdoksi hankintaan, ei kilpailutuksen vertailukriteeriksi. Valittu toimittaja sitoutuu osana laadittavaa toimeksiantosopimusta työllistämään tietyn määrän työttömiä työnhakijoita, tarjoamaan oppisopimuspaikkoja tai työharjoittelumahdollisuuksia.

Kriteerien toteutumisen seuranta on ollut samalla yritysten neuvontaa. Tarjouskilpailut voittaneille yrityksille on soitettu sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen ja tiedusteltu, miten he ovat aikoneet toteuttaa sopimuksen edellyttämät työllistämiselvoitteet. Samalla on tarjottu apua prosessin läpivientiin.

Esimerkki 1: Päivähoidon palveluntuottajien hankinta viiteen päiväkotiin

Espoossa päiväkoteihin on ollut vaikea saada pätevää henkilöstöä ja samalla nuorten on ollut vaikea saada oppisopimuspaikkoja. Espoon kaupunki kilpailutti viisi päiväkotiä, joissa neljässä sopimuskausi on 7 vuotta ja yhdessä 5 vuotta. Sopimuskauden arvo on yhteensä n. 2,2 mil-joonaa euroa.

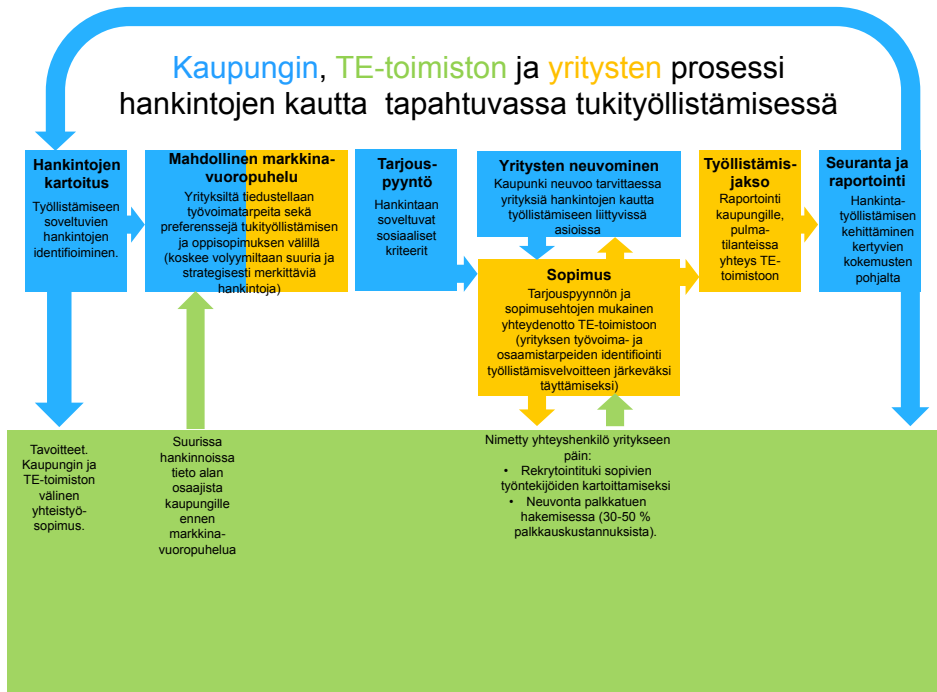
Valittu palveluntuottaja sitoutuu osana hankintasopimusta tarjoamaan sopimuskauden aikana 1-2 oppisopimuspaikkaa per hankintasopimus (7 vuoden sopimuksissa 2 henkilöä ja viiden vuoden sopimuksessa 1 henkilö). Sopimuksen liitteenä oli kuvaus oppisopimustyöllistämisestä. Mahdollinen sanktio velvoitteen laiminlyönnistä on 5 000 euroa/henkilö. Sopimuskausi alkoi 1.8.2014. Palveluntuottaja on sopimuskauden alussa työllistänyt oppisopimuksella kolme työtöntä henkilöä. Loput 6 henkilöä palveluntuottaja työllistää myöhemmin sopimuskauden aikana (yhdessä kohteessa työskentelee 1 oppisopimusopiskelija kerrallaan).

Esimerkki 2: Länsiväylän parantamisen urakka

Rakennusalalla on n. 900 alle 30-vuotiasta työtöntä PKS-seudulla. Valittu urakoitsija sitoutui osana urakkaohjelmaa työllistämään vähintään kuudeksi kuukaudeksi kaksi (2) puoli vuotta työttömänä ollutta henkilöä. Työllistetty henkilö voi sijoittua mihin tahansa tehtävään yrityksen tai alihankintayrityksen palveluksessa. Sopimuksen liitteellä on palkkatukityöllistämisen kuvaus. Urakka alkoi kesällä 2014. Urakan kesto on noin yhden vuoden ja arvo n. 6,5 miljoonaa euroa.

Urakoitsija ilmoitti, että he ovat työllistäneet sopimuksen mukaisesti kesällä kaksi työtöntä henkilöä rakennus- ja työmaatehtäviin. Toinen työsopimus tehtiin vuoden 2014 loppuun ja toinen toistaiseksi voimassa olevana työsopimuksena.

Kuva 1. Espoon kaupungin hankintojen kautta tapahtuvan tukityöllistämisen malli

Tulokset ja kokemukset

Tähän mennessä tehdyissä sopimuksissa on edellytetty yhteensä noin 100 henkilön työllistymistä. Sopimuskaudet ovat tyypillisesti 3-4 vuotta, joten vaikutukset syntyvät viiveellä. Tähän mennessä 46 henkilöä on saanut hankintojen kautta työpaikan. Kolmasosa on työllistynyt vakituisen työsuhteeseen tai saanut työpaikan avoimilta työmarkkinoilta työpankin kautta. Haasteena on ollut erityisesti yrityksissä käynnissä olleet YT-neuvottelut, jotka osaltaan ovat hidastaneet mahdollisuuksia toteuttaa edellytettyä työllistämistä.

”Yritykset ovat suhtautuneet ymmärtävästi asetettuihin vaatimuksiin.”

Yritykset ovat suhtautuneet ymmärtävästi sosiaalisten kriteerien käyttöön, eikä negatiivista palautetta ole tullut. Tyypillisesti yritysten kysymykset liittyvät käytännön prosessin hoitamiseen ja erityistilanteisiin, kuten käynnissä oleviin YT-neuvotteluihin, jolloin sopimusehdon toteuttaminen ei ole ollut sillä hetkellä mahdollista.

CASE 2: Fingrid Oyj

Yleistä

Fingrid Oyj on Suomen kantaverkkoyhtiö, joka vastaa sähkönsiirrosta kantaverkossa. Fingridin tehtävänä on huolehtia siitä, että Suomi saa sähköä häiriöttä. Fingrid siirtää sähköä tuottajilta jakeluverkko- ja teollisuusyrityksille sekä huolehtii sähkönsiirron ulkomaanyhteyksistä.

Fingrid on luonteeltaan asiantuntijaorganisaatio ja se on ulkoistanut verkon kunnossapidon ja investointien operatiivisen toteutuksen palvelutoimittajille. Fingrid noudattaa hankinnoissaan erityisalojen hankintalain mukaista hankintamenettelyä.

Vastuullisuus on keskeinen osa yhtiön strategiaa ja arvoja. Yhtiö edellyttää kaikissa yli 30 000 euron hankinnoissa ja kaikilta toimittajarekisteriin kuuluvilta yrityksiltä yhtiön asettamien yritysvastuuvaatimusten (Supplier Code of Conduct) hyväksymistä. Vaatimukset perustuvat yhtiön johtoryhmän päätökseen.

Käyttö ja tavoitteet

Yritysvastuuvaatimukset ovat osa toimittajien kanssa laadittavaa sopimusta. Yritysvastuuvaatimuksilla palvelu- ja tavarantoimittajat sitoutetaan vastaamaan toimintansa taloudellisista, sosiaalisista ja ympäristövaikutuksista. Toimittajat veloitetaan myös sitouttamaan omat toimittajansa alihankintaketjussa eteenpäin. Vaatimuksissa on otettu huomioon YK:n Global Compact-aloitteen periaatteet ja ne kattavat neljä osa-aluetta:

- Lainsäädännön noudattaminen ja liiketoimintatavat
- Ihmisoikeudet, työ ja työelämä
- Työturvallisuus ja -terveys
- Ympäristö

Yritysvastuuvaatimuksilla Fingrid pyrkii varmistamaan, että valitut toimittajat toimivat Fingridin strategian ja arvojen mukaisesti. Fingridin yritysvastuuvaatimukset toimittajille on julkaistu yhtiön verkkosivuilla suomeksi ja englanniksi.

Vastuullisuusvaatimusten ohella Fingridillä on alihankintaa ja työvoiman käyttöä koskevat eriliset sopimusehdot. Samoin ympäristöasioiden hallintaa sekä työmaiden ja työkohteiden turvallisuutta määrittelevät erilliset sopimusehdot.

Yritysvastuuvaatimusten toteutumista seurataan auditoinnin. Sopimusehtojen mukaan Fingridillä on milloin tahansa sopimussuhteen aikana oikeus toteuttaa itse tai kolmannen osapuolen avulla yritysvastuuvaatimusten noudattamista koskevia auditointeja.

Tulokset ja kokemukset

Lähtökohtana on sitouttaa kaikki toimittajat Fingrid yritysvastuuvaatimuksiin. Mikäli puutteita on havaittu, on niitä yhteistyössä lähdetty korjaamaan.

Fingridin asettamilla vaatimuksilla on todettu myös käytännössä olleen vaikutusta; toimittajat ovat tehneet konkreettisia parannuksia toimintaansa.

Erillisten sopimusehtojen avulla on pyritty lisäämään tietoisuutta ja herättelemään toimijoita kiinnittämään erityistä huomioita vastuullisuus- ja työturvallisuusasioihin.

Osaltaan vaatimukset vaikuttavat myös siihen, minkälaiset toimittajat ylipääntään voivat toimia kumppaneina. Keskeiset kumppanit ovatkin isoja toimijoita: esimerkiksi kantaverkon rakentamisessa ja kunnossapidossa 10 suurimman toimittajan osuus on yli 90 % toimitusten kokonaisarvosta. Suppea avaintoimijoiden joukko helpottaa myös vaatimusten toteutumisen seurantaa.

Yritykset ovat suhtautuneet vaatimuksiin ymmärtävästi eikä vaatimuksia ole koettu ylimääräiseksi taakaksi.

CASE 3: Oulun kaupunki

Yleistä

Työllisyyttä edistävien seikkojen huomioiminen osana hankintojen vastuullisuutta on ollut Oulussa kehittämisen kohteena vuodesta 2007 lähtien. Oulun kaupungissa työllisyyttä edistävät hankintakriteerit on nostettu esiin poliittisella tasolla lukuisissa erilaisissa päätöksissä ja linjauksissa:

- 28.11.2007 Oulun kaupunginvaltuuston päätös ohjeistuksen valmistelusta sosiaalisten kriteerien käyttöönottamiseksi.
- 25.11.2008 Oulun kaupungin hankintalautakunta hyväksyi ohjeen sosiaalisten kriteereiden käytöstä.
- 18.8.2009 Oulun työllisyyden toimenpideohjelmassa sosiaaliset kriteerit mainitaan yhtenä keinona työllisyyden hoidossa.
- 14.12.2010 Oulun Kaupunginhallitus kehotti sosiaalisten kriteereiden käyttöön hankinnoissa.
- 11.10.2011 Oulun kaupunginhallitus hyväksyi Oulun kaupungin hankintapoliittisen ohjelman, jonka osana on huomioitu myös sosiaaliset ja ekologiset näkökulmat hankinnoissa.
- 31.12.2011 Työllisyyden edistämisen kolmikanta -toimenpideohjelmassa sosiaaliset kriteerit mainitaan työllisyyden edistämisen välineinä.
- 8.2.2013 Kaupunginhallituksen hyväksymässä Oulun kaupungin hankintakäsikirjassa on luku vastuullisista hankinnoista.
- 19.8.2013 kaupunginvaltuuston hyväksymässä Kaupunkistrategia Oulu 2020 asiakirjassa on asetettu yhdeksi tavoitteeksi, että vuonna 2016 20% Oulun kaupungin hankinnoista on tehty innovatiivisia/fiksua hankintamenettelyjä käyttäen.
- 16.12.2013 Kaupunginvaltuuston hyväksymässä Oulun kaupungin työllisysohjelmassa 2013-2016 Vastuulliset hankinnat -projekti on yksi työllisyyden edistämisen toimenpiteistä.

Käyttö ja tavoitteet

Oulun kaupungilla on käynnissä *Vastuulliset hankinnat työllisyyttä ja kestäväää kehitystä edistämässä -projekti*, jonka päätehtävä on lisätä vastuullisten kriteerien käyttöä kaupungin hankinnoissa ja sitä kautta edistää työllisyyttä. Tässä luvussa esitetyt tiedot ja tulokset sosiaalisten kriteerien käytöstä ovat tämän hankkeen kokoamia.

Projektin tavoitteena on ollut, että tietoisuus vastuullisten hankintojen mahdollisuuksista lisääntyy julkisissa hankinnoissa ja niiden myötävaikutuksella saadaan positiivisia yhteiskunnallisia vaikutuksia ja työllisyys otetaan tärkeäksi painopistealueeksi vastuullisia hankintakriteerejä käytettäessä.

Oulussa sosiaalisia kriteerejä on pääasiassa sovellettu siten, että tarjoaja saa lisäpisteitä sosiaalisten kriteerien perusteella. Työllistettävästä henkilöstöstä on oltava tietty prosenttiosuus esim. nuorisotakuun piiriin kuuluvia nuoria tai pitkäaikaistyöttömiä.

Esimerkki 3: Ikäihmisten tehostetun palveluasumisen hankinta

Oulun kaupungin Hyvinvointipalveluiden toteuttamassa hankinnassa koskien ikäihmisten, mielenterveyskuntoutujien ja kehitysvammaisten tehostettua palveluasumista on yhtenä kohtana hankintasopimuksessa, että palveluntuottaja sitoutuu tarjoamaan työkokeilupaiikkoja (ent. työharjoittelu ja työelämävalmennus), mikäli henkilöitä ohjautuu/hakeutuu palveluntuottajan yksikköön.

Lisäksi hankintasopimuksessa edellytetään, että palveluntuottaja sitoutuu toimimaan työssäoppimispaikkana sosiaali- ja/tai terveydenhuollon ammattiin valmistavassa oppilaitoksessa opiskeleville henkilöille.

Esimerkki 4: Siivouspalveluiden hankinta

Siivouspalveluiden hankinnassa tarjouspyynnössä oli esitetty myönnettäväksi lisäpisteitä laadulle, mikäli tarjoaja työllistää vaikeassa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä. Pisteytys hankinnassa meni seuraavasti: palkattavasta työvoimasta vaikeasti työllistyviä vähintään 30% = 2 pistettä, 10-30% = 1 piste, alle 10% = 0 pistettä.

Hankinnassa lisäpisteiden suhde hankinnan arvoon ja ehdottomiin laatukriteereihin oli niin vähäinen, etteivät tarjoajat täyttäneet näitä ehtoja, eikä lisäpisteitä työllistamisestä annettu kenellekään tarjoajalle.

Tulokset ja kokemukset

Vaikka sosiaaliset kriteerit hankinnoissa ovat olleet pitkään agendalla poliittisen ja strategisen tason suunnittelussa, on niiden käyttöönotto osoittautunut haastavaksi. Sosiaalisten kriteerien käyttö tuo sekä kilpailutukseen että sopimuksen hallintaan

lisää työtä ja vaikeuskerrointa. Toimialat ovat usein haluttomia ottamaan mukaan sosiaalisia kriteerejä muutoinkin työläisiin ja vaikeisiin hankintaprosesseihin.

Oulun kokemusten mukaan tarvitaan hyvin konkreettisia malleja siitä minkälaisia hyvät sosiaaliset kriteerit ovat – yleisen tason tieto ja oppaat eivät riitä. Vaikeuskerrointa lisää se, että sopivat kriteerit vaihtelevat paljon hankinnoittain ja eri kaupunkien toimintaympäristö (esim. työllisyystilanne) voi olla niin erilainen, että samat mallit eivät sovi kaikille.

“Oli yllätys, miten hyvin pitäisi olla perillä esimerkiksi työllisyystilanteesta ja siihen vaikuttavista mekanismeista, jos sosiaalisia kriteereitä haluaa hyödyntää.”

Oulun kokemusten perusteella on myös tarkkaan harkittava, milloin sosiaalisia kriteerejä ylipäätään sovelletaan (Oulussa sosiaaliset kriteerit ovat liittyneet työllisyyteen). Työllistämiseen liittyvät sosiaaliset kriteerit eivät sovellu kaikkiin hankintoihin. Kriteerien tulee olla sopivassa suhteessa hankinnan arvoon nähden ja siitä koituva taakka ei saa olla tarjoajille kohtuuton.

CASE 4: Hansel Oy

Yleistä

Hansel on valtion omistuksessa ja valtiovarainministeriön ohjauksessa toimiva voittoa tavoittelematon osakeyhtiö-muotoinen yhteishankintayksikkö. Hanselin strategiassa linjataan, että se haluaa olla vastuullisten hankintojen edelläkävijä. Sosiaalinen vastuullisuus on yksi osa tätä. Hansel onkin laatinut omat ohjeensa yhtenä ensimmäisistä julkisista hankintayksiköistä Suomessa.

Hansel on vuonna 2006 perustanut oman vastuullisuusryhmän. Sosiaalinen vastuullisuus on yksi kolmesta ryhmän painopisteestä ympäristövastuun ja taloudellisen vastuun eli harmaan talouden torjunnan näkökulmien lisäksi. Vastuullisuusryhmän jäsenet ovat saaneet koulutusta teemaan, myös EU-tason organisaatioilta.

Useille hyvin erilaisille asiakkaille puitesopimuksia tekevän Hanselin haasteena on asiakkaiden erilaiset näkemykset sosiaalisten kriteerien käytön tarpeellisuudesta ja tavoitteista. Vielä merkittäviä ristiriitoja ei ole ollut, mutta asiaa on pohdittu Hanselissa.

Käyttö ja tavoitteet

Sosiaalisten kriteereiden käyttö on systematisoitu kirjaamalla ohjeet sen käytön arvioinnista toiminnan työohjeeseen. Hankintaan liittyviä riskejä sosiaalisen vastuun näkökulmasta samoin kuin kriteerin käytön mahdollisuuksia harkitaan jokaisen hankinnan suunnitteluvaiheessa.

Aloite sosiaalisten näkökohtien huomioimiseen on useimmissa tapauksissa tullut Hanselilta eikä sen asiakkailta. Hanselin asiakaskunnasta yliopistot ovat olleet aktiivisin teeman merkitystä nostanut asiakasryhmä.

Hanselin sosiaalisten näkökohtien huomioimisen tärkeimmät keinot:

- Omassa organisaatiossa on koulutettu vastuullisuusryhmä, joka käsittelee myös sosiaalista vastuullisuutta.
- Koko henkilöstöä koulutetaan sosiaalisten näkökohtien huomioimiseen.
- Sosiaalisten näkökohtien arviointi on kirjattu työhjeseen, kriteereiden käytön mahdollisuutta arvioidaan jokaisen hankinnan suunnittelussa.
- Sosiaalisia näkökohtia käydään keskustellen läpi jokaista hankintaa edeltävässä teknisessä vuoropuhelussa.
- Sosiaalisten näkökohtien huomioimisen mahdollisuutta käsitellään hankintojen asiakasryhmissä. Nämä koostuvat julkisista hankintayksiköistä eli Hanselin asiakkaista eikä ryhmässä ole yritysten edustajia.

”Hanselin vastuullisuusryhmä vahvistaa sosiaalisten näkökohtien huomioimista ja osaamista organisaatiossa.”

HANSELIN SOSIAALISTEN NÄKÖKOHTIEN HUOMIOIMISEN TAVOITTEET

- Kansallisten ja EU:n sosiaalisten oikeuksien ja työoikeuksien sekä ihmisoikeuksien noudattamisen edistäminen
- Ihmisarvoisen työn edistäminen (decent work), esim. ILO:n perussopimusten noudattaminen
- Työllisyysmahdollisuuksien edistäminen
 - Nuorten, pitkäaikaistyöttömien, iäkkäiden, vammaisten ja heikossa asemassa olevien (siirtotyöläiset, etniset ja muut vähemmistöt) työllisyyden edistäminen
 - Sukupuolten välisen tasapainon sekä rodullisen ja etnisen monimuotoisuuden edistäminen
- Esteettömyyden, saavutettavuuden ja kaikille sopivan suunnittelun (design for all) edistäminen
- Eettistä kauppaa koskevien kysymysten huomioon ottaminen
- Pk-yritysten osallistumisen edistäminen sosiaalisesti vastuullisissa hankinnoissa.

Palveluhankinnat

Palveluhankintasopimuksista iso osa on asiantuntijapalveluita koskevia eikä sosiaalisten näkökohtien soveltamista näissä hankinnoissa ole pidetty yleensä tarkoituksenmukaisena. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä kriteerien soveltamisesta palveluhankinnoissa.

Työllistäminen

- Toimitilojen siivous- ja turvallisuuspalvelusopimuksiin on kirjattu, että Hansel ja toimittaja käyvät sopimuskauden aikana raportointikeskusteluja, joissa seurataan sitä ovatko toimittajat pystyneet työllistämään hankinnan myötä uusia työntekijöitä. Tämä toimintamalli tukee sitä, että tuottajat käyvät itse miettimään työllistämisen ratkaisuja.

Esteettömyysnäkökohdat

- Kotimaan majoituspalveluissa on edellytetty hotellien esteettömyyttä.

Tuote- ja materiaalihankinnat

Hanselin puitesopimukset painottuvat tuote- ja materiaalihankintoihin. Tietokonehankinnat olivat yksi ensimmäisistä puitesopimuksista, joissa sosiaalinen vastuullisuus nousi esiin. Jokaisessa hankinnassa tehdään suunnitteluvaiheen alussa riskikartoitus arvioiden esim. työ- ja ihmisoikeuksiin liittyviä riskejä.

Seuraavassa on muutamia esimerkkejä tuote- ja materiaalihankinnoista:

- Tietotekniikkahankintojen sopimuksiin on kirjattu, että tuottajat antavat vapaaehtoisen vastuullisuusselvityksen. Jos tätä ei anneta sopimuskauden alussa, tekee Hansel teemoja käsittelevän kyselyn toimittajille.
- Elintarvikekilpailutuksissa on edellytetty, että tarjolla on myös Reilun kaupan tuotteita.

Tulokset ja kokemukset

Asetetut raportointivelvoitteet ja kriteerit eivät ole nostaneet erityistä keskustelua yrityksissä. Puitesopimusten kilpailutuksissa on kuitenkin aina kiinnitetty huomiota siihen, että mitkään asetettavat kriteerit eivät syrji esim. pk-yrityksiä.

Sopivien kriteereiden asettamista ei ole koettu hankalaksi. Sen sijaan kriteereiden toteutumisen seurannassa on haasteita. Erityisesti tuote- ja materiaalihankintojen seurannan keinot koetaan hyvin rajatuiksi ja paikoitellen riittämättömiksi.

Hansel onkin pyrkinyt löytämään uusia keinoja seurannan vahvistamiseksi. Tänä vuonna tätä vahvistetaan toteuttamalla toimittajille itsearviointikyselyt. Samoin vastuullisuuskyselyä päivitetään tällä hetkellä. Kyselyiden tarkoituksena on asettujen vaateiden toteutumisen arvioinnin lisäksi vahvistaa tuottajien tietoisuutta ja lisätä vastuullisuutta tukevaa toimintaa tuottajaorganisaatioissa. Tukea ja esimerkkejä sosiaalisten näkökohtien vahvistamiseen on haettu myös pohjoismaisesta yhteistyöstä.

CASE 5: Tampereen kaupunki

Yleistä

Tampereen kaupungilla ei ole erillistä hankintastrategiaa, mutta valtuusto hyväksyy palvelujen hankinnan ja kilpailuttamisen periaatteet osana talousarviota ja taloussuunnitelmaa. Periaatteissa todetaan, että sosiaalisia näkökohtia voidaan ottaa huomioon hankinnan kohteen määrittelyssä, toimittajien soveltuvuuden arvioinnissa, vertailuperusteissa ja sopimusehdoissa erityisesti silloin, kun hankinnalla on suuri merkitys sosiaalisten näkökohtien kannalta.

Kaupungin strategista hankintatoimea ohjaavassa hankintaoppaassa on yleisellä tasolla kuvattu, miten sosiaalisia näkökohtia voidaan ottaa osaksi hankintoja ja lisäksi asiaa on havainnollistettu käytännön esimerkein. Operatiivista hankintatoimea ohjaavassa hankintaohjeessa on kuvattu hankintatoimen periaatteet ja tavoitteet sekä toimintaohjeet. Näissä on myös lyhyesti mainittu sosiaalisten näkökohtien huomioimisesta. Ensimmäistä kertaa sosiaaliset näkökohdat tulivat esiin vuonna 2009 laaditussa hankintaohjeessa.

Käyttö ja tavoitteet

Kaupungin työllisyydenhoidon palveluyksikössä toimi vuosina 2008–2012 SYS-hanke, jonka yhtenä tavoitteena oli sosiaalisten kriteerien käytön edistäminen julkisissa hankinnoissa. Sosiaalisia kriteerejä kehitettiin työryhmässä, jonka jäsenenä oli kaupungin tilaajaorganisaation päälliköitä, hankintalakimies, kestävän kehityksen koordinaattori sekä SYS-hankkeen projektipäällikkö.

Työryhmän tavoitteena oli edistää ja pilotoida sosiaalisten kriteerien käyttöä kaupungin palveluhankinnoissa.

Tampereella sosiaalisia kriteerejä on sovellettu laatupisteinä tarjousten vertailussa. Laatupisteitä on saanut pitkäaikaistyöttömien, vajaakuntoisten tai vaikeasti työllistyvien henkilöiden työllistämisestä. Toimittajilta on edellytetty myös sosiaalisen yhteiskuntavastuun raportointia. Kriteerin painoarvo on ollut muutamia prosentteja (2–5 %).

Esimerkki 5: Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien palveluasumisen hankinta

Tarjouskilpailussa sai lisäpisteitä porrastetusti vajaakuntoisten, vaikeasti työllistyvien tai pitkäaikaistyöttömien työllistämistä. Kriteeri oli asetettu seuraavasti:

"Palveluntuottaja panostaa yhteiskuntavastuuseen ja joko työllistää itse tai käyttää alihankkijana yritystä, joka työllistää vajaakuntoisia, vaikeasti työllistyviä tai pitkäaikaistyöttömiä työntekijöitä.

Sosiaalisen yhteiskuntavastuun toteuttamisesta on olemassa seuranta ja vuosittainen yhteenveto.

- *Hoitohenkilökunnan lisäksi vähintään yksi yksikössä työskentelevä työntekijä on vajaakuntoinen, vaikeasti työllistyvä tai pitkäaikaistyötön työntekijä - 2 pistettä.*
- *Henkilökunnan lisäksi vähintään kaksi tai useampi yksikössä työskentelevistä työntekijöistä on vajaakuntoinen, vaikeasti työllistyvä tai pitkäaikaistyötön työntekijä - 5 pistettä".*

Tarjouksen jätti kaikkiaan 15 palveluntarjoajaa, joista kaikki saivat maksimipistemäärän eli 5 pistettä tästä lisäpistekohdasta.

Esimerkki 6: Ikäihmisten tehostettu palveluasuminen

Ikäihmisten tehostetun palveluasumisen kilpailutuksessa lisäpisteitä työllistämisestä sai seuraavan kriteerin mukaisesti:

"Palveluntuottaja panostaa yhteiskuntavastuuseen ja käyttää tukipalveluissa joko omana työvoimana tai alihankkijana yritystä, joka työllistää vajaakuntoisia, vaikeasti työllistyviä tai pitkäaikaistyöttömiä työntekijöitä. Vähintään yksi yksikön työntekijöistä tulee olla edellä mainituin perustein palkattu. Sosiaalisesta yhteiskuntavastuusta on olemassa suunnitelma, toteutuksesta seuranta ja yhteenveto. (2 pistettä)"

Sosiaalisten kriteerien ohella lisäpisteitä sai erilaisista ympäristövastuullisuuden liittyvistä tekijöistä kuten luomuruoan tarjoamisesta. Kilpailutukseen osallistui 17 asumisyksikköä 13 tarjoajalta. Näistä 9 asumisyksikköä sitoutui täyttämään kaikki sosiaaliseen ja ympäristölliseen vastuuseen liittyvät kriteerit, joista sai lisäpisteitä.

Tulokset ja kokemukset

Tampereella sosiaalisia kriteerejä on sovellettu pääasiassa vertailuperusteena tarjousten arvioinnissa. Etuna tässä on nähty se, että kriteerin toteutumista ei tarvitse seurata sopimuskauden aikana, vaan se toteutuu/on toteutunut jo kilpailutusta tehtäessä. Toisaalta kannustevaikutusta - eikä työllisyysvaikutusta - synny tällöin suoraan hankinnan kautta vaan vain välillisesti: hankintoja pyritään ohjaamaan niille

toimijoille, jotka toimivat tilaajan toivomia sosiaalisen vastuullisuuden toimintatapoja noudattaen (vajaakuntoisten työllistäminen jne.). Haasteena on nähty kriteerin todennettavuuteen ja mittaamiseen liittyvät seikat sekä kriteerin liittyminen hankinnan kohteeseen.

CASE 6: KL-Kuntahankinnat Oy

Yleistä

KL-Kuntahankinnat Oy on Suomen Kuntaliitto ry:n omistama yhteishankintayksikkö, joka kilpailuttaa asiakkaidensa puolesta puitesopimuksia ja vastaa niiden sopimushallinnasta.

Yhteishankintayksikön haasteena on se että laajan asiakaskunnan asenteet ja tavoitteet sosiaalisten näkökohtien huomioimisesta vaihtelevat paljon. Kuntahankinnat tarkastelee hankintoja ko- konaisnäkökymyksen kautta ja huomioi tarvittaessa eri asiakkaiden tavoitteet sosiaalisten näkökohtien vahvistamiseksi.

”KL-Kuntahankinnat vie asiakaskuntiin ja yrityksiin tietoa kriteereiden käytöstä.”

Käyttö ja tavoitteet

Kuntahankintojen strategisen linjauksen mukaan vastuullisuusnäkökohdat hankinnoissa pyritään huomioimaan systemaattisesti aina kun se on mahdollista hankinnan kohde ja asiakkaiden tarve huomioiden.

KL-Kuntahankinnan hankinnoista valtaosa on tuote- ja materiaalihankintoja. Eräisiin sopimuksiin on kirjattu muun muassa ILO:n keskeisten yleissopimusten ja YK:n yleissopimuksen työläinsäädäntöä koskevia vaatimuksia.

Useissa tapauksissa onkin todettu ettei esim. palveluhankinnoissa voida asettaa ehdottomia työllistämisen vaatimuksia tai kriteereitä yhteishankinnan erityispiirteiden takia. KL-Kuntahankinnoissa nähtiinkin että sillä on rooli, ei vain hankintojen toteuttajana, vaan myös tiedon levittäjänä.

Seuraavassa on KL-Kuntahankintojen toimintatapoja sosiaalisten näkökohtien vahvistamiseksi:

- Organisaatiossa on nimetty henkilö vastuullisuusasioista vastaavaksi.
- Kuntahankintojen kilpailutuksissa ja sopimuksissa sosiaaliset kriteerit huomioidaan soveltuvin osin hankinnan kohteesta riippuen.
- Ehtojen toteutumista valvotaan säännöllisissä tapaamisissa sopimuskumppaneiden kanssa.

Esimerkkiejä sosiaalisten kriteerien käytöstä

- Materiaalihankinta: Yhteiskuntavastuu: Toimittaja ja mahdolliset alihankkijat noudattavat: 1) ILO:n kahdeksaa keskeistä yleissopimusta (nrot 29, 87, 98,

100, 105, 111, 138 ja 182). 2) YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 32. 3) Ympäristö- ja työlainsäädäntöä joka on voimassa siinä maassa missä tuote tuotetaan. Toimittajan tulee kyetä raportoimaan ne toimenpiteet, joilla toimittaja todentaa sen, että tuote on tuotettu näiden sopimusten ja lainsäädännön mukaisesti.

- Palveluhankinta: Yhden kunnan asumispalveluiden hankinnassa harkittiin vajaakuntoisten työllistämistä koskevan kriteerin asettamisesta. Koska käytöstä ei ollut aiempaa kokemusta päädyttiin siihen, että palveluntuottaja ja kunta hakevat yhdessä sopimuskaudella ratkaisua seurannan malliin ja mahdollisiin tulevien sopimuskausien ehtoihin.

Esimerkki 7: Sosiaalisen työllistämisen vahva kasvu

Puitesopimustoimittajana oleva ravitsemus- ja majoitusalan yritys käynnisti KL-kuntahankintojen esittämän kehitysideoita seurauksena pitkäaikaistyöttömiä tukevien rekrytoinnin. Tätä ei ollut kirjoitettu puitesopimuksen ehtoihin.

Yritys on rekrytoinut vuoden aikana kuusi vaikeasti työllistyvää työntekijää. Yritys on käyttänyt sosiaaliseen työllistämiseen erikoistunutta yhteiskunnallista yritystä työllistämisen kumppanina. Tästä on ollut korvaamaton apu työllistämisen alkuvaiheessa.

Tähänastiset kokemukset ovat olleet erinomaisia. Rekrytoinnit ovat onnistuneet ja työntekijät ovat saaneet hyvää palautetta. Yritys aikoo lisätä vaikeasti työllistyvien rekrytointeja, tavoitteena on rekrytoida vähintään 25 uutta työntekijää samasta kohderyhmästä.

Tulokset ja kokemukset

KL-Kuntahankintojen rooli keskitettynä hankintayksikkönä tuo sille laajat kontaktit tilaajiin ja tuottajiin. Se pitäääkin tärkeimpänä roolinaan sosiaalisten kriteereiden käytöstä viestimistä asiakaskunnalleen ja yrityksille. Systemaattinen kriteerien käsittely kaikkien asiakkaiden kanssa on tehokas tapa viedä viestiä hankintayksiköille. Erityisesti palveluhankinnoissa keskustelut hankintayksiköiden ja yritysten kanssa kriteereiden käytön mahdollisuuksista ovat saaneet osapuolet käsittelemään kriteereiden käyttöä, tästä on jo konkreettisia tuloksia.

CASE 7: Helsingin kaupunki

Yleistä

Helsingin kaupungin Hankintakeskus vastaa osaltaan kaupungin keskitetyistä hankinnoista. Noin kolme neljäsosaa kaikista hankinnoista tehdään kuitenkin toimialoilla. Näissä Hankintakeskus toimii hankintayksiköiden tukena tarvittavissa teemoissa. Esim. sosiaalisten kriteereiden kehittämisessä Hankintakeskus on ollut

aktiivisena tukena. Aloitteita sosiaalisten kriteereiden käyttöön on tullut niin poliittiselta kuin virkamiesjohdolta.

Hankintoja linjataan useissa Helsingin strategisissa dokumenteissa: hankintastrategia 2011, globaalin vastuun strategia 2012 ja strategiaohjelma 2013–2016. Näistä hankintastrategiassa määritetään että hankinnat tehdään kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. Sosiaalisia kriteereitä strategiassa ei ole kuitenkaan suoraan käsitelty. Globaalin vastuun strategiassa sen sijaan on syvennetty sosiaalisten näkökohtien tavoitteita. Tässä linjataan, että kestävä kehitys huomioidaan järjestelmällisesti kaupungin hankinnoissa ja kilpailutusten yhteydessä arvioidaan kestävän kehityksen vertailu- ja valintaperusteiden käytön mahdollisuus. Strategiassa on käsitelty myös erikseen sosiaalista vastuuta koskevat periaatteet. Lisäksi strategiassa linjataan lisättävän reilun kaupan tuotteiden käyttöä, kaupunki onkin saanut Reilun kaupan arvonimen vuonna 2013.

Sosiaalisen vastuun periaatteita

- Helsinki noudattaa hankintatoiminnassaan kansainvälisen työelämän perusnormeja mm. lapsityövoiman käytön vähentämiseksi
- Kaupunki noudattaa aina tilaajavastuulakia ja kaupungin omaa harmaan talouden ohjetta
- Kaupunki edistää yhdenvertaisuuden ja monimuotoisuuden periaatteita hankinnoissa ja kilpailuttamisessa
- Hankinnoista vastaavien yleistä tietoisuutta ihmiskaupasta ja ulkomaisen työvoiman hyväksikäytöstä lisätään

Helsingissä on myös käyty keskustelua yhteistyötä sellaisten yritysten kanssa, joilla on kytkentöjä veroparatiiseihin. Kaupunki onkin vuonna 2013 tehnyt selvityksen siitä mitä mahdollisuuksia on välttää yhteistyötä tällaisten yritysten kanssa ja miten tietoa kytkennöistä voidaan saada.

Käyttö ja tavoitteet

Sosiaalisten kriteereiden käytön mahdollisuus arvioidaan jokaisen hankinnan kohdalla sen suunnitteluvaiheessa. Hankintojen käyttöä työllistämisessä on käsitelty viime vuosina paljon niin toimialoilla kun Hankintakeskuksessa.

Tähän mennessä sosiaalisen vastuun työllistämiskriteereitä on käytetty palveluasumisen hankinnoissa. Ensimmäisenä kriteereitä testattiin vanhusten palveluasumisessa. Tämän jälkeen kriteerien käyttöä on laajennettu myös muihin asumispalveluhankintoihin. Ensimmäisillä kerroilla kriteeriä ei käytetty vertailukriteerinä, sopivien kriteerien löytäminen tuntui hankalalta eikä esimerkkejä juuri ollut. Helsinki on edennyt sosiaalisten näkökohtien huomioimisessa asteittain, mutta nopeasti.

Ensimmäiset palvelutuotannon sosiaaliset näkökohdat koskivat raportointia, seuraavat tarjousten arviointikriteereitä. Viimeisimmässä sosiaalisen arviointikriteerin

sisältävässä kilpailutuksessa on sopimusehdoissa tuntuva sanktio kriteerin täyttämättä jättämisestä. Suunnitteilla on seuraavaksi käyttää sosiaalista kriteeriä myös ehdottomana vaatimuksena.

”Ensimmäisistä kriteereistä on jo hyvää kokemusta. Näiden kannustamana kriteereitä suunnitellaan nyt useaan muuhun hankintaan.”

Materiaalihankinnoissa Helsinki on noudattanut kansainvälisen työelämän peruskriteereitä. Tuotantoketjun tarkastamista ulkopuolisen auditointipalvelun tukeamana on mietitty, mutta vielä tähän ei ole päädytty.

Esimerkki 8: Vanhusten palveluasumisen hankinta

Tarjouspyynnössä huomioitiin sosiaalinen vastuullisuus kirjaamalla tarjouspyynnön liitteenä olleeseen sopimusluonnokseen ja myöhemmin sopimukseen raportointivaade.

”Palveluntuottaja pyrkii edistämään positiivisia yhteiskunnallisia vaikutuksia toiminnassaan yli perustehtävänsä. Positiivisilla yhteiskunnallisilla vaikutuksilla tarkoitetaan esimerkiksi asukkaan elämään vaikuttavaa toimintaa, kuten vapaaehtoistyön edistämistä Palveluntuottajan toiminnoissa, sosiaaliviraston perustehtävien edistämiseen liittyvää toimintaa, kuten pitkäaikaistyöttömien, nuorten, vajaakykyisten tai muiden vaikeasti työllistyvien työllistämistä omana työvoimana tai käyttämällä alihankkijaa, joka työllistää edellä mainittuihin ryhmiin kuuluvia henkilöitä tai muuta sellaista toimintaa, jonka Palveluntuottaja katsoo tuottavan positiivisia yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Palveluntuottaja sitoutuu raportoimaan yhteiskuntavastuutaan edistävästä toimista vapaamuotoisesti ensimmäisen kerran vuoden 2014 loppuun mennessä ja sen jälkeen vuoden välein koko sopimuskauden ajan.”

Kyseessä oli ensimmäinen kerta kun asumispalveluissa huomioitiin sosiaaliset näkökohdat. Raportointivaatimuksen koettiin olevan hyvä tapa käynnistää työllisyyden vahvistaminen hankintojen kautta. Raportointivelvoite lisää tuottajien tietoisuutta ja luo mahdollisuuden tilaajan ja tuottajan yhteiselle tarkoituksenmukaisten kriteerien määrittämiselle.

Esimerkki 9: Kehitysvammaisten asumispalveluiden hankinta

Kehitysvammaisten asumispalveluissa on käytetty työllistymistä tukevaa kriteeriä vertailuperusteena. Kriteerin vaateen mukaan tuottajan tulee sitoutua työllistämään vajaakuntoisia tai pitkäaikaistyöttömiä vähintään 14 viikkotuntia neljävuotisen sopimuskauden aikana. Arviointikrieerin painoarvo oli 5%.

Moni puitesopimukseen hyväksytyt sai täydet pisteet kriteeristä. Tulokset ovat olleet erittäin hyviä, kaikki valitut ovat työllistäneet vähintään vaaditun verran. Tuottajat ovat työllistäneet esim. siivous- ja kunnossapitotöihin ja keittiöapulaisen tehtäviin, osa on työllistänyt myös työvalmennuksen kautta.

Tulokset ja kokemukset

Koska työllistymistä vahvistavia kriteereitä on käytetty vasta parin viime vuoden aikana ei kaikkia tuloksia vaikutuksista puhumattakaan ole vielä todettavissa. Tähän mennessä saatuja tuloksia pidetään kuitenkin erittäin hyvinä. Kehitysvammaisten asumispalveluiden hankinnan kautta on työllistetty jo odotettua enemmän. Raportointivelvoitteen merkitystä on vielä liian aikaista arvioida.

Sopivat ja kaupungin tavoitteisiin vastaavat vaateet on laadittu yhteistyössä substanssi-, laki- ja hankinta-asiantuntijoiden kanssa. Koska sopivien sosiaalisten kriteerien muotoilua ei pidetty helppona tehtävänä, on sekä hankintayksikön että Hankintakeskuksen sitoutuminen sosiaalisten kriteerien käyttöön tukenut onnistumista.

Yritykset ovat suhtautuneet raportointivelvoitteeseen, kriteerin käyttöön ja työllistämismuotoon hyvin positiivisesti. Tilaa ei ollut tiedossa tapausta, että joku yritys olisi jättänyt tarjoamatta kriteerien takia.

CASE 8: Turun kaupunki

Yleistä

Turun kaupungissa kaikki tavara- ja palveluhankinnat kilpailuttaa hankinta- ja logistiikkakeskus.

Käyttö ja kokemukset

Kaupungin hankinta- ja logistiikkakeskus ja kaupungin toimialat ovat käyneet usean vuoden ajan keskustelua sosiaalisten näkökohtien huomioimisesta palveluhankinnoissa. Kaupungilla ei ole strategista kannanottoa sosiaalisten kriteereiden linjaukseen eikä sosiaalisten näkökohtien huomioimiseksi ole koettu olevan vielä merkittävää poliittista painetta.

Ensimmäiset linjaukset sosiaalisten kriteereiden huomioimiseksi on kuitenkin jo tehty, yksi näistä koskee kaupungin yhtiöittämiä toimintojen hankintoja. Turku on yhtiöittänyt kiinteistöhoito- ja siivouspalvelut, ruokapalvelut sekä korjausrakentamisen ja infran ylläpidon toiminnot. Näiden tarjoamat palvelut tulevat

kilpailutukseen neljän vuoden aikana ja näissä tullaan huomioimaan sosiaaliset näkökohdat. Samoin suuressa ruokapalveluhankinnassa teemaa käsiteltiin markkinavuoropuhelussa. Kriteereiden käytöstä kuitenkin luovuttiin koska paikalliset pienet toimijat suhtautuivat kriteereiden asettamiseen varuksellisesti eikä kaupunki halunnut riskeerata paikallisten pk-tuottajien mahdollisuutta osallistua kilpailuun.

Ratkaisuun siitä, että sosiaalisia kriteereitä ei ole vielä huomioitu palveluhankinnoissa, on vaikuttanut myös se että kaupunki on työllistänyt vaikeasti työllistyviä oman työkeskuksen kautta. Tätä järjestelyä on pidetty hyvänä ja kustannustehokkaana. Lisäksi kaupungilla on parhaillaan meneillään työllistämistalkoot, joiden tavoitteena on työllistää pitkäaikaistyöttömiä kaupungin eri tehtäviin.

Tulokset ja kokemukset

Sosiaalisten kriteereiden käytön tavoitteista ja mahdollisuuksista ovat keskustelleet niin luottamushenkilöt kuin virkamiesjohto ja asiantuntijat. Vaikka kriteereitä ei vielä ole käytetty on käsittely tuottanut tulosta ja ensimmäiset päätökset kriteereiden käytöstä hankinnoissa on jo päätetty.

CASE 9: Puolustusvoimat

Yleistä

Puolustusvoimien hankinnat tehdään keskitetysti puolustusvoimien logistiikkalaitoksen esikunnan kaupallisen yksikön kautta. Puolustusvoimien materiaalihankintoja määrittävät useat strategia-asiakirjat: Puolustusvoimien materiaalioliittinen strategia, Hanke- ja hankintastrategia, Laatustrategia, Tutkimus- ja teknologiastrategia ja Puolustusmateriaalialan strategia. Näistä missään ei kuitenkaan käsitellä sosiaalisia näkökohtia. Puolustusvoimien hankinnoissa korostuvat useat muut seikat kuten sotilaallisen huoltovarmuuden turvaaminen ja kansainvälinen kehitystyö.

Puolustusvoimien materiaalihankinnat ovat useaan otteeseen olleet median kiinnostuksen kohteena. Omien strategisten lähtökohtien lisäksi Puolustusvoimissa koetaan organisaation roolin sosiaalisten näkökohtien edistämässä olevan tärkeä.

Käyttö ja tavoitteet

Puolustusvoimat on aktiivisesti ottanut käyttöön sosiaalisten näkökohtien huomioimista materiaalihankinnoissa. Kriteereitä on käytetty kaikissa EU-kynnysarvon ylittävissä tekstiilihankinnoissa. Solmittavien sopimusten mukaisesti toimittajalla on oltava käytössään toimintatapoja sen varmistamiseksi, että sopimuskauden aikana toimitettavat tuotteet on valmistettu sosiaalisia kriteereitä noudattaen. Mikäli tuotantoa tapahtuu riskimaissa, tulee toimittajan osoittaa vaatimuksen täyttyminen esim. sertifikaatilla, ulkopuolista auditointia käyttämällä tai muulla vastaavalla asiakirjalla. Mikäli toimittajalla ei ole em. asiakirjoja, hyväksytään toimittajan antama

vaatimustenmukaisuusvakuutus tai -sitoumus, jota täydennetään itsearviointilomakkeella ja sopimuskumppanien välisellä dialogilla.

Sosiaalisina kriteereinä on käytetty CSR-prosessin kriteereitä. Näitä on pidetty hyvinä ja sopivan laajoina.¹

”CSR-kompassi on ollut korvaamaton työkalu sosiaalisten kriteereiden käytössä materiaalihankinnoissa.”

Keskeisenä työkaluna on ollut CSR-kompassi. Tämän on todettu tuovan tärkeää tukea hankinnan kriteeristön laadintaan ja toimittajan kanssa käytävään vuoropuheluun. Menetelmän käyttöä on vahvistettu työparimenetelmällä. Tässä kaksi sosiaalisen kestävyuden periaatteisiin perehtynyttä asiantuntijää käy tuottajien raportit läpi. Näin pyritään varmistamaan arvioinnin laatu.

Esimerkki 10: Tekstiilihankinta

Puolustusvoimat on käyttänyt tekstiilihankinnoissa CSR-kompassin mukaista prosessia sosiaalisten näkökohtien nostamiseksi.

Tuottajat ovat vastuussa tuotantoketjun tuotantolaitosten auditoinneista ja tulosten raportoinnista tilaajalle. Mikäli sosiaaliin kriteereihin liittyvien sopimusvaatimusten täytyminen osoitetaan itsearviointilomakkeella ja sopimuskumppanien välisellä dialogilla, tulee itsearviointilomake täyttää ja dialogi aloittaa kuukauden kuluttua sopimuksen allekirjoituksesta. Tilaaja tekee itsearviointilomakkeen vastausten perusteella arvion kriteereiden täyttymisestä. Mahdollisista puutteista ilmoitetaan toimittajalle ja toimittajalta pyydetään lisäselvityksiä. Mikäli toimittajan lisäselvityksetkään eivät anna luotettavaa kuvaa siitä että tuotteiden tuotannossa noudatetaan sopimuksen edellyttämiä sosiaalista vastuuta koskevia määräyksiä, puretaan sopimus. Käytännössä tämä tapahtuu siten että sopimuksella varattuja optioita ei lunasteta. Juuri optiot ovatkin osoittautuneet olevan toistaiseksi riittävä ja tehokas kannuste.

Tulokset ja kokemukset

Puolustusvoimat on kokenut sosiaalisten kriteereiden käytön tärkeäksi. Esim. työskentelyolosuhteiden paraneminen hankinnan sopimuskauden aikana on motivoinut sosiaalisten näkökohtien käytön vahvistamiseen.

Samoin yritykset ovat antaneet kriteerien käytöstä ja seurannasta hyvää palautetta. Näin siitäkin huolimatta, että seuranta ja siihen liittyvä vuoropuhelu on

¹ CSR-lyhenne tulee englanninkielisistä sanoista Corporate Social Responsibility ja sillä tarkoitetaan organisaatioiden pyrkimyksiä sisällyttää ekologiset ja sosiaaliset näkökohdat osaksi omaa toimintaansa. Suomeksi tämä kääntyy yhteiskuntavastuuksi, yritys vastuuksi tai yritysten yhteiskuntavastuuksi. CSR-kompassi on käytännöllinen työkalu sosiaalisten näkökohtien huomioimiseksi hankinta- ja tuotantoketjussa. Lisätietoa CSR-kompassista on työ- ja elinkeinoministeriön sivustolla <http://www.csr-kompassi.fi>.

aiheuttanut yrityksille seurantaan ja raportointiin liittyvää työtä eikä yrityksillä ole ollut vastaavaa kokemusta aikaisemmin. Tilaajan vaateiden on kuitenkin koettu vahvistavan toimittajan omaa alihankkijasuhteen hallintaa ja koko tuotantoprosessia. Vaativa tilaaja on toiminut yrityksen toiminnan kehittämisen sparraajana.

Tuottajat ovat myös nähneet Puolustusvoimille toimittamisen lisäävän toimittajan mainetta luotettavana ja sosiaalista vastuuta kantavana yrityksenä.

CASE 10: Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri

Yleistä

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin (VSSHP) hankinta- ja logistiikkapalvelut vastaavat sairaanhoitopiirin keskitetyistä tarvike-, irtaimisto- ja palveluhankinnoista. Lisäksi yksikkö tarjoaa Tyksin erityisvastuualueella sopimusperusteista kilpailutuspalvelua yhteisten kilpailutusten kautta kaikille länsirannikon julkisen terveydenhuollon ja sosiaalitoimen organisaatioille.

Vaikka sosiaalisia kriteereitä ei ole avattu VSSHP:n strategiaan tai sääntöihin toteutetaan niiden periaatteita hankinnoissa ja sopimuskumppaniksi päästäkseen toimittajan on sitouduttava noudattamaan ja seuraamaan niitä.

Käyttö ja tavoitteet

Sairaanhoitopiirissä on keskusteltu sosiaalisten kriteereiden käytön mahdollisuuksista pitkään. Kriteerien käyttöä pohjustavia keskusteluita on käyty esim. hankinta- ja logistiikkapalveluissa ja hallintokeskuksessa. Toistaiseksi kriteereitä on käytetty materiaalihankinnoissa.

”Systemaattinen seuranta ja vuoropuhelu toimittajan kanssa ovat vahvistaneet luottamusta toimitusketjun laadusta.”

Seuraavassa on esimerkki VSSHP:n tarjouksessa käyttämistä vaateista.

”Tarjoaja vastaa siitä, että sekä tarjoaja että tarjoajan tarjoamia tuotteita valmistava yritys noudattavat sijoittumismaansa lainsäädäntöä. Tarjoaja vastaa lisäksi siitä, että sekä tarjoaja että tarjoajan tarjoamia tuotteita valmista yritys huolehtivat työntekijöiden työolosuhteiden ja työehtojen asianmukaisesta järjestämisestä ja siitä, että yritysten toiminnassa huomioidaan ympäristön suojele ja noudatetaan ympäristön suojele koskevia määräyksiä ja ohjeita. Tarjoaja vastaa siitä, että edellä esitettyjen seikkojen toteutumista valvotaan säännöllisesti ja että mahdollisiin epäkohtiin puututaan. Mikäli VSSHP:n tietoon tulee vakavia rikkomuksia tai puutteita työolosuhteisiin, työehtoihin, ympäristönsuojeleluun tai vastaaviin seikkoihin liittyen, VSSHP voi tarjoojaa kuultuaan irtisanoa hankintasopimuksen päättymään välittömästi.

VSSHP voi pyytää tarjoajalta ennen hankintapäätöksen tekoa sekä voittaneelta tarjoajalta ennen hankintasopimuksen tekoa ja sopimuskauden aikana harkintansa mukaan seuraavaa selvitystä: *Selvitys tarjoajan ja tuotteiden valmistajan työehdoista,*

työskentelyolosuhteista ja toimenpiteistä ympäristön suojelemiseksi. Selvityksestä tulee käydä ilmi, miten edellä mainittujen seikkojen toteutumista valvotaan ja miten mahdollisiin epäkohtiin puututaan. Selvitys voi olla vapaamuotoinen ja tarjoajan itsensä laatima.”

Esimerkki 11: Sairaalan materiaalihankinnan tuotantoketjun ongelmaan puututtiin heti

VSSHP sai ulkopuoliselta toimijalta tiedon yhden tilattavan tuotteen toimitusketjun ongelmista. Tämän, kuten useiden muidenkin sairaalassa käytettävien tarvikkeiden raaka-ainetuotanto ja tämän jälkeiset työvaiheet sijoittuvat Lähi-idän maihin.

Tilaaaja ja toimittaja kävivät välittömästi keskustelun tilanteen ratkaisemisesta. Toimittaja selvitti tilanteen heti ja teki tarvittavat muutokset tuotantoketjussa. Tuotantoprosessin varmistamiseksi VSSHP sai toimittajalta yksityiskohdalliset selvitykset. Normaalia tiiviimmän yhteydenpidon ja raportoinnin jälkeen palattiin normaaliin seurantakäytäntöön kun tilaaaja vakuuttui tuotantoprosessin olevan kunnossa. Epäkohdan paljastumisen myötä VSSHP tiukensi valvontaa myös muiden tuoteryhmien hankinnoissa. Vastaavia ongelmia ei toimenpiteiden tarkennuksen jälkeen ole ilmennyt.

Tulokset ja kokemukset

VSSHP:llä on kokemusta materiaalihankintojen sosiaalisten kriteereiden vaateisiin vastaamisen seurannasta ja poikkeamasta. Jälkikäteen on todettavissa, että tuotantoprosessin epäkohdan paljastumisen tuloksena opittiin paljon seurannasta. Samoin oli tärkeää huomata, että poikkeamiin reagoidaan heti ja luottamus tuotannon seurantaan vahvistui epäkohdan korjaamisen myötä.

Epäkohdan paljastumisen myötä VSSHP tiukensi valvontaa myös muiden tuoteryhmien hankinnoissa.

Neljä erilaista tapaa huomioida sosiaaliset kriteerit

Aiemmin esitettyjen esimerkkitapausten perusteella sosiaaliset kriteerit on tuotu julkisiin hankintoihin pääosin neljällä periaatteellisesti erilaisella tavalla.

Ensinnäkin sosiaaliset näkökohdat voivat olla hankinnassa sopimusehtona tai vertailukriteerinä. Sopimusehtona ne ovat ehdottomia vaatimuksia, joita toimittajan tulee toteuttaa sopimuskauden aikana. Vertailukriteerinä sosiaalisista näkökohdista saa lisäpisteitä tarjousten vertailussa.

Toinen ulottuvuus koskee sitä, edellyttääkö sosiaaliset kriteerit toimittajaa aktiivisiin toimenpiteisiin sopimuskauden aikana vai koskeeko se periaatteita, joita toimittajan tulee kunnioittaa tai sitä miten toimittaja on aikaisemmin toiminut.

Seuraavassa kuviossa on havainnollistettu näitä neljää erilaista tapaa huomioida sosiaaliset kriteerit hankinnoissa.

Kuva 2. Neljä tapaa soveltaa sosiaalisia kriteerejä hankinnoissa

	AKTIIVINEN	PASSIIVINEN
SOPIMUSEHTO	“Toimittaja sitoutuu sopimuskauden aikana työllistämään tietyn määrän työttömiä työnhakijoita”	“Toimittajan tulee varmistaa, että sen kaikki työntekijät tuntevat työehdot ja muut lakisääteiset työhön liittyvät oikeutensa”
VERTAILUKRITEERI	“Tarjoaja saa lisäpisteitä mikäli tarjoaja sitoutuu tarjoamaan työharjoittelupaikan”	“Tarjoaja saa lisäpisteitä, jos se on työllistänyt työttömän nuoren viimeisen kolmen vuoden aikana”

Vahvimmillaan sosiaaliset kriteerit ovat silloin, kun ne edellyttävät toimittajilta aktiivisia toimia kuten työllistämistä. Työllistämisvelvoite voidaan tuoda kahdella vaihtoehdoisella tavalla. Vahvin tapa on asettaa se sopimusehdoksi. Tällöin valittu toimittaja on velvoitettu osana sopimusta työllistämään sopimuksessa määritellyllä

tavalla jonkun henkilön. Heikommassa muodossa työllistämisveloitteen hyväksymisestä saa tarjousvaiheessa lisäpisteitä. Tämä antaa mahdollisuuden sille, että tarjouskilpailuun osallistuu myös sellaisia toimittajia, jotka eivät syystä tai toisesta katso voivansa toteuttaa työllistämisveloitetta.

Sosiaaliset kriteerit voidaan tuoda hankintasopimuksiin ja kilpailutuksiin myös siten, etteivät ne edellytä suoraan aktiivisia toimenpiteitä. Tästä on esimerkkinä erilaisten vastuullisuusperiaatteistojen hyväksyminen osana sopimusta, joilla varmistetaan, että toimittajat ottavat huomioon sosiaaliseen vastuullisuuteen liittyvät näkökohdat toiminnassaan. Vertailukriteerinä käytettäessä tämä tarkoittaa sitä, että toimittaja voi dokumentoida toimineensa tietyllä tavalla (esim. työllistänyt vajaakuntoisen) ja saa tästä lisäpisteitä.

Yhteenveto

Oppeja ja kokemuksia

Sosiaaliseen vastuullisuuteen liittyvien hankintakriteerien käyttö on murrosvaiheessa. Sosiaaliin kriteereihin liittyvästä keskustelusta on päästy ensimmäisiin käytännön toteutuksiin. Edelläkävijäorganisaatioissa kokemusta on jo nyt vuosien ajalta, mutta niissäkin ollaan vielä lähes poikkeuksetta pilotointivaiheessa: systemaattisia toimintatapoja ja -malleja ei ole vielä luotu. Kaikissa case-organisaatioissa sosiaalisten näkökulmien huomioimisen nähtiin muutaman vuoden sisällä vahvistuvan ja niiden merkityksen uskottiin kasvavan.

Palveluhankinnoissa esimerkit ovat keskittyneet lähinnä muutamien kaupunkien työllisyysprojekteissa tehtyihin pilotteihin sekä yleisiin työehtoihin ja -oloihin liittyviin sopimusehtoihin. Tuote- ja materiaalihankinnoissa ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien vaatimukset on ollut helppo sisällyttää sopimukseen. Haasteet näissä liittyvätkin seurantaan. Myös seurantaa vahvistavasta vuoropuhelusta on ensimmäisiä esimerkkejä.

Ensimmäisissä hankinnoissa on kuitenkin saatu arvokasta kokemusta sosiaalisten kriteerien käytöstä. Seuraavaan on koottu keskeisiä tähän mennessä saatuja oppeja.

- Sosiaaliset kriteerit eivät sovellu kaikkiin hankintoihin. Työllisyyttä edistävät hankintakriteerit soveltuvat erityisesti työvoimaintensiivisiin hankintoihin.
- Kriteerien tulee olla sopivassa suhteessa hankinnan arvoon nähden: taakka ei saa olla tarjoajille kohtuuton. Työllistämiseen liittyvissä sosiaalisissa kriteereissä peukalosääntönä voidaan pitää, että hankinnan arvon tulisi olla vähintään 200 000 euroa.
- Hankintoihin liittyvään työllistämiseen tulee olla osoitettavissa sopivia työnhakijoita hankinnassa määritellystä kohderyhmästä.
- Työllistämisen käytännön toimiin tulee osoittaa tarjouskilpailun voittajalle riittävät tukiresurssit. Sopimukseen liitetään työllistämisen prosessin kuvaus.
- Työllisyysvaikutuksia ja hankintasopimuksen kriteerien toteutumista tulee seurata ja kriteerien laiminlyönnistä tulee asettaa tarjouspyyntöön sanktiot.
- Markkinavuoropuhelua hankintojen toteutuksessa tulee lisätä, jotta työllisyyttä edistävistä kriteereistä ja niihin liittyvistä käytännön seikoista voidaan keskustella potentiaalisten tarjoajien kanssa. Näin tilaaja pystyy asettamaan kriteerit hankintaan nähden sopivalle tasolle ja tarjoajat voivat varautua asiaan tarjouksia laatiessaan.
- Hankintoja tekeville tahoille tulee laatia tarjouspyynnön mallisaplunat sosiaalisten kriteereiden käytöstä.

Tukeneita ja hidastaneita tekijöitä

TUKENEET TEKIJÄT

1. Strateginen painoarvo - Hankintojen huomioiminen organisaation strategisissa asiakirjoissa tuo selkänöjan toiminnalle.
2. Johdon sitoutuminen ja tuki - Hankintojen johtaminen luo edellytykset sosiaalisen vastuullisuuden edistämiseksi. Uusien kriteereiden käyttäminen vaatii osaamista ja resursseja, näihin molempiin tarvitaan johdon hyväksyntä, lisäksi uuden asian kanssa työskentelyyn tarvitaan hyväksynnän lisäksi kannusteita.
3. Luottamushenkilöiden luoma tarve ja paine kunnissa - Luottamushenkilöiden luoma paine sosiaalisten näkökohtien nostamiseksi on edesauttanut sekä strategisten linjausten luomista että yksittäisten hankintojen toteutusta.
4. Huomioiminen työohjeissa - Sosiaalisten kriteereiden käytön arvioinnin sisällyttäminen työohjeisiin tai muihin hankintaprosessia määrittäviin asiakirjoihin on systematisoinut sosiaalisten näkökohtien huomioimista. Käyttö ei ole enää yksittäisen henkilön kiinnostuksesta tai osaamisesta kiinni kun toimintatapa läpäisee kaikki hankinnat.
5. Innostuneet ja teemasta itseään kouluttaneet asiantuntijat - Ensimmäisten tapausten toteutus on vaatinut usein henkilökohtaista innostumista ja sitoutumista.
6. Sosiaalista vastuullisuutta korostava kansalaismielipide - Hankintayksiköt ovat kokeneet yleisen mielipiteen vaikuttavan luottamushenkilö- ja virkamiesjohdon mielipiteisiin. Media ja kansalaiset myös seuraavat yhä enemmän julkisten hankintojen toteutusta.
7. Kriteereitä on käytetty hankinnoissa, joihin nämä todella sopivat - Sosiaalisten näkökohtien painotus ei sovi kaikkiin hankintoihin. Jos yritykset kokevat ne liiketoiminnalle liian suureksi haasteeksi, on riskinä ettei tilaaja saa riittävästi hyviä tarjouksia. Tässä käsiteltyjen hankintojen yrityskokemukset olivat pääasiassa hyvin positiivisia.

HIDASTANEET TEKIJÄT

1. Hankintayksiköiden varovaisuus ja asenteet - Hankintojen toteutukseen koetaan usein muutoinkin liittyviä riskejä, sosiaalisten kriteereiden sovittaminen hankintalain puitteisiin koetaan usein hankalaksi. Samoin asenteet voivat muodostua hidasteiksi. Sosiaalisten näkökohtien nostamisen merkitystä ja saavutettavia hyötyjä ei tunneta.
2. Osaamisen ja esimerkkien puute - Vaikka sosiaalisten näkökohtien käytöstä keskustellaan paljon jää varsinainen kriteerien käyttö vielä vähäiseksi. Pääsyyksi mainitaan kriteerien käyttöön liittyvät haasteet. Usein nämä ovat vielä perusteettomia huolia. Konkreettiset esimerkit voisivat toimia rohkaisuna.
3. Huoli hinnan nousemisesta - Tilajaajat ovat huolissaan sosiaalisten kriteereiden käytön tuovan yrityksille vaatimuksia, jotka nostavan tuotteiden tai palveluiden hintoja.
4. Huoli tarjoajien rajautumisesta kilpailusta - Tilajaajat ovat pelänneet ettei osa mahdollisista tarjoajista pysty vastaamaan kriteereihin eivätkä näin pysty jättämään tarjousta. Erityisesti pk-yritykset voivat kokea työllistämiskriteerit liian raskaiksi toteuttaa.
5. Huoli juridisista riskeistä - Sosiaalisten kriteereiden käyttöön liittyy monissa kohdin juridisia riskejä.
6. Sosiaalisten kriteereiden käytön vaikutuksista ei ole riittävästi näyttöä - Organisaatiot kaipasivat strategisten linjausten tueksi näyttöä esim. työllistämiskriteerin kustannusvaikutuksista.

Tekijät Författare Authors Mia Toivanen, Mikko Wennberg Owal Group	Julkaisuaika Publiceringstid Date Mars 2015 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Erfarenheter av användningen av sociala kriterier vid offentlig upphandling	
Tiivistelmä Referat Abstract Publikationen beskriver tio upphandlande enheters erfarenheter av socialt ansvarstagande upphandling. Avsikten är inte att skapa en täckande helhetsbild av utvecklingsläget, och att endast presentera sådana som hunnit långt, utan avsikten är att presentera konkreta exempel, äkta erfarenheter, framgångar och problem. Exemplen har valts avsiktligt bland mycket olika upphandlande enheter. Enheterna befinner sig också i olika faser när det gäller tillämpningen av sociala kriterier: en del har redan mångåriga erfarenheter – en del överväger först nu möjligheterna att tillämpa kriterierna. Innehållet i och betoningarna av sociala kriterier varierar från en upphandlingsenhet till en annan. De olika betoningarna beror vanligtvis på de köpta tjänsternas och produkternas varierande art och å andra sidan av organisationernas olika strategiska betoningar. Det talas mycket om social ansvarsfullhet vid offentlig upphandling, men tills vidare har de faktiska gärningarna varit ganska få. Flera upphandlande enheter uppger sig vara i pilotskedet just nu. Det finns stora förväntningar på att användningen av sociala kriterier ska bli rutin, men det tar ännu en lång tid innan resultaten och effekterna syns. Enligt de erfarenheter som de intervjuade upphandlande enheterna har gjort har tillämpningen av sociala kriterier vid offentlig upphandling backats upp av att kriterierna har uppmärksammats på strateginivån, av ledningens engagemang och stöd, det tryck som förtroendevalda och den allmänna opinionen utövat, av experternas intresse för saken samt av att kriterierna används vid sådan upphandling som de verkligen lämpar sig för. Denna publikation utgör en fortsättning på det arbete för främjande av socialt ansvarstagande upphandling som arbets- och näringsministeriet gjort. Publikationen är också ett led i det nationella genomförandet av FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter. ANM kontakt: Avdelningen för arbetslivs- och marknadsfrågor/Linda Piirto, tfn 029 504 7028	
Asiasanat Nyckelord Key words offentlig upphandling, samhällsansvar	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN	Verkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN	ISBN 978-952-227-865-1
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 35	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Vain sähköinen julkaisu Endast som elektronisk publikation Published in electronic format only

Tekijät Författare Authors Mia Toivanen, Mikko Wennberg Owal Group	Julkaisu-aika Publiceringstid Date March 2015 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Experiences of the use of social criteria in public procurement	
Tiivistelmä Referat Abstract This publication describes ten different procurement units' experiences of socially responsible procurement. We do not intend to create an inclusive picture of the situation or bring to the fore only flagship cases but seek to highlight concrete examples, real experiences, successes and problems. The examples have been chosen specifically to illustrate very different procurement units. The units are also at a different stage in the application of social criteria: some have years of experience while others are only just considering the possibilities of application. Each procurement unit has its own content and priorities for the social criteria. The differing priorities are usually a result of the different nature of the services and products and, on the other hand, of the organisations' own strategic priorities. There is a great deal of talk about social responsibility in public procurement but very little action so far. A number of procurement units consider themselves to be at the piloting phase. There are great expectations as to the everyday application of social criteria; however, it will take a long time to reach visible results and impacts. According to the procurement units interviewed for this report, the facts that support the use of social criteria in public procurement consist of inclusion at strategy level, the management's commitment and support, pressure created by trade union representatives and public opinion, experts keen on the theme, and the application of the criteria to suitable procurements. This publication supports the work for socially responsible procurements undertaken by the Ministry of Employment and the Economy. The publication is also a part of the national implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights. MEE contact: Labour and trade department/Linda Piirto, tel. +358 29 504 7028	
Asiasanat Nyckelord Key words Public procurement, social responsibility	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN	Verkkajulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN	ISBN 978-952-227-865-1
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 35	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Vain sähköinen julkaisu Endast som elektronisk publikation Published in electronic format only

Kokemuksia sosiaalisten kriteerien käytöstä julkisissa hankinnoissa

Julkaisu kuvaa kymmenen erilaisen hankintayksikön kokemuksia sosiaalisesti vastuullisista hankinnoista. Tarhoituksena ei ole luoda kattavaa kokonaiskuvaa kehitystilanteesta, eikä nostaa esiin vain härkätapauksia, vaan tuoda esiin konkreettisia esimerkkejä, aitoja kokemuksia, onnistumisia ja ongelmia.

Esimerkit on valittu tarhoituksella hyvin erilaisia hankintayksiköitä. Yksiköt ovat myös erilaisessa vaiheessa sosiaalisten kriteerien soveltamisessa: osalla on kokemuksia jo vuosien ajalta – osa on vasta pohtimassa soveltamismahdollisuuksia. Sosiaalisten kriteerien sisältö ja painotukset poikkeavat hankintayksiköittäin. Erilaiset painotukset johtuvat tyypillisesti hankittujen palvelujen ja tuotteiden erilaisesta luonteesta ja toisaalta organisaatioiden omista strategisista painotuksista.

Sosiaalisesta vastuullisuudesta julkisissa hankinnoissa puhutaan paljon, mutta tekoja on toistaiseksi melko vähän. Useat hankintayksiköt kuvaavat olevansa juuri nyt pilotointivaiheessa. Odotukset sosiaalisten kriteerien arkipäiväistymiseksi ovat isot; tulosten ja vaikuttavuuden näkymiseen menee kuitenkin vielä pitkään.

Selvityksen haastateltujen hankintayksiköiden kokemuksen mukaan sosiaalisten kriteerien käyttöä julkisissa hankinnoissa ovat tukeneet kriteereiden huomioon ottaminen strategiatasolla, johdon sitoutuminen ja tuke, luottamushenkilöiden ja kansalaismielipiteen luoma paine, teemasta innostuneet asiantuntijat sekä kriteereiden käytön kohdistaminen hankintoihin, joihin ne todella sopivat.

Tämä julkaisu jatkaa TEM:n sosiaalisesti vastuullisia hankintoja vahvistavaa työtä. Julkaisu on myös osa YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden kansallista toimeenpanoa.

Sähköinen julkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-227-965-1

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY